

IK ZWEER GETROUWHEID AAN DE KONING. HOE DAN?

Emmanuel REYNAERTS

Eedaflugging - Prestation de serment (4Gn, Amay) © DG StratCom

Le présent article se penche sur la première partie du serment prêté par tout militaire au début de sa carrière, c.à.d. la loyauté jurée au Roi, et s'intéresse à la portée de cette loyauté pour les militaires. Le Roi a plusieurs rôles au sein de la structure étatique belge : les rôles politique, représentatif et symbolique, le rôle au sein des pouvoirs constitutionnels et le rôle de commandant en chef des forces armées. Premièrement, son rôle politique s'exprime surtout par sa magistrature d'influence. Ensuite, en plus de représenter le pays, il symbolise, en tant que chef d'État, la nation, le pays. Deuxièmement, le Roi joue un rôle au sein des trois pouvoirs constitutionnels. Le Roi fait office de lien entre eux, dans l'intérêt de la nation et du pays. Le Roi est indissociable des ministres, mais il a un rôle de conciliateur et de garant du respect des règles démocratiques. Troisièmement, comme commandant en chef des forces armées, le Roi exerce, à tout le moins, un commandement éminent sur l'armée et joue un rôle clair dans le maintien des forces armées. Il rappelle les obligations nationales et internationales de la Belgique en matière de défense nationale. La loyauté jurée au Roi par les militaires englobe la diversité des rôles du Roi. D'abord, le militaire doit être loyal à l'ensemble du pouvoir exécutif, y compris à toutes les composantes de ce pouvoir (dont tous les services publics) et à sa structure hiérarchique. Un militaire doit également être loyal envers les autres pouvoirs et les institutions du pays au sens large du terme, y compris la structure fédérale de l'État avec les régions et les communautés, ainsi que notre système judiciaire. Sa loyauté englobe également les institutions internationales reconnues par la Belgique et qui font partie intégrante de notre cadre juridique. La loyauté envers la législation concerne les principes et idéaux (valeurs) fondamentaux qui sous-tendent l'administration, la politique et les normes sociales de notre pays, écrites ou non, ainsi que les intérêts de la société (l'intérêt commun) ou de l'organisation. Ceux-ci sont définis par nos institutions, de manière explicite ou non, au nom de la nation. Enfin, les militaires doivent être loyaux envers le chef de l'État (quel qu'il soit et quel que soit le système de désignation de celui-ci).

Na een goedgevulde loopbaan in verschillende bedrijven en onderwijsinstellingen stapte Emmanuel Reynaerts in 2012 over naar Defensie als moreel consulent, waar hij momenteel het personeel van de Marine, de Koninklijke Militaire School en de Logistieke School ondersteunt. Hij heeft operationele ervaring opgedaan aan boord van Belgische en NAVO-schepen, alsook binnen NAVO-staven als coördinerende chaplain en als co-chairman van de NATO Navy Spiritual Support Interoperability Working Group. In 2022 werd Emmanuel benoemd tot eerste meerel consulent. Hij heeft academische kwalificaties in o.a. praktisch humanisme (VUB/UGent), société et laïcité (ULB), rampenmanagement (KULeuven), ethiek (King's College Londen), oorlogsrecht (KMS) en palliatieve zorg (Odisee Hogeschool).

“Ik zweer getrouwheid aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet en aan de wetten van het Belgische volk.” Deze eed gaat elke benoeming van de militair vooraf. Ook ambtenaren en federale en regionale ministers leggen deze eed af. Maar wat betekent hij concreet? Hoe verhoudt deze eed zich dan tot een van de kernwaarden van Defensie, meer bepaald de loyaliteit? In een nota van 10 december 2024 definieert Defensie loyaliteit als volgt: “Loyauteit *[sic]* betekent dat we als personeelslid van Defensie trouw zijn aan de verbintenis die we zijn aangegaan tegenover de democratische waarden en instellingen, ons land, de opdrachten van Defensie, het team (dit is niet identiek aan zwijgplicht) in overeenstemming met de regelgeving. De eed die we afleggen en waarin we ‘getrouwheid zweren aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet en aan de wetten van het Belgische volk’ is een krachtig officieel symbool van onze loyauteit *[sic]*.”

Deze beschouwing gaat dieper in op de draagwijdte van de loyaliteit verschuldigd aan de koning en reikt een mogelijk interpretatiekader aan voor de betekenis van het begrip ‘loyaliteit’ bij militairen. Dit artikel is gebaseerd op een eerdere en meer uitgebreide interne publicatie van de Dienst Morele Bijstand (*On The Pathway*, nr. 024/2025). Er wordt heel vaak verwezen naar het boek *De koning in België – Het instituut, de functie, de persoon* van

Christian Koninckx¹, emeritus hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel (VUB), als een hoog aangeschreven, specifiek academisch/historisch referentiewerk over het instituut. Voor meer informatie kan u zich richten tot de auteur via de redactieraad.

De koning en zijn rollen

De politieke, representatieve en symbolische rollen van de koning

De rollen van de koning zijn veelvuldig. In dit eerste hoofdstuk zullen we dieper ingaan op de politieke, representatieve en symbolische rollen van de koning.

Op politiek vlak kan de koning geen eigen of persoonlijk gezag uitoefenen buiten de samenwerking met de ministers. Op de website van de monarchie² wordt deze rol als volgt beschreven: “Het is via advies, suggesties, waarschuwingen en aanmoedigingen dat de koning een invloed uitoefent op de politieke hoofdrolspelers. Zijn optreden past in een sfeer van continuïteit, van duur, van lange termijn objectieven voor het land en de staat. Deze activiteit van de koning uit zich in de dialoog die hij voert met alle actoren van het politieke besluitvormingsproces.”

Deze rol wordt soms gelinkt aan artikel 102 van de Grondwet³ dat de verantwoordelijkheid van de ministers bevestigt. In zijn boek verwijst Christian Koninckx naar de interpretatie van sommige commentatoren alsof de koning over geen enkele persoonlijke macht zou beschikken en slechts politieke invloed mag uitoefenen: raad geven, stimuleren en waarschuwen. Dat wordt wel eens de ‘invloedmagistratuur’ genoemd.

¹ Koninckx, C. (2014). De koning in België: Het instituut, de functie, de persoon. Lannoo.

² Belgische Monarchie. (n.d.). De koninklijke functie. <https://www.monarchie.be/nl/monarchie/de-koninklijke-functie> - Geraadpleegd op 5 februari 2025.

³ Belgisch Staatsblad. (1994, 17 februari). De gecoördineerde Grondwet (zoals bijgewerkt tot 20 juni 2025). https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&table_name=wet&la=N&cn=1994021730 - Geraadpleegd op 1 november 2025.

De symbolische en representatieve rollen van de koning houden verband met de sociale dimensie van de monarchie en moeten los worden gezien van de politieke opdracht volgens de website Fedict van de FOD Kanselarij van de Eerste Minister⁴.

*Schouwing van de troepen door Z.M. de Koning – revue des troupes par S.M. le Roi
(Cenotaph Parade (London), 23 juli 2024) © DG StratCom*

De representatieve rol van de koning is de laatste jaren alleen maar belangrijker geworden. Koninckx schrijft dat toe aan de federalisering van het land enerzijds en aan tal van internationale organisaties die hun zetel in België gevestigd hebben anderzijds. De koning is verplicht om vertrouwd te raken met de gefederaliseerde instanties, alsook met de internationale organisaties en hun actoren.

⁴ Fedict & FOD Kanselarij van de Eerste Minister. (n.d.). De symbolische rol van de koning. https://www.belgium.be/nl/over_belgie/overheid/federale_overheid/koning/symbolische_rol - Geraadpleegd op 5 februari 2025.

De symbolische rol van de koning komt in verschillende geraadpleegde bronnen naar voren. Daarin wordt hij omschreven als een “symbool van de natie, of liever het land en zijn instellingen”, de “vertegenwoordiger van de natie waarvan hij het levend symbool is”, “symbool van de natie en van de staat” en de verpersoonlijking van de nationale soevereiniteit (buiten de grenzen). Deze rol wordt in verband gebracht met het tweede gedeelte van de eed van de koning zelf: “[ik zweer dat ik (...)] ‘s Lands onafhankelijkheid [zal] handhaven en het grondgebied ongeschonden [zal] bewaren.” (Artikel 91 van de Belgische Grondwet)⁵

Volgens Koninckx vindt deze rol zijn oorsprong in de positie van de koning als staatshoofd. Hoewel het woord ‘staatshoofd’ niet voorkomt in de Grondwet, kan het afgeleid worden van zijn positie als “leider van de buitenlandse betrekkingen”. Als staatshoofd symboliseert de koning de soevereiniteit van het koninkrijk en beschikt hij over dezelfde prerogatieven als zijn collega’s, de buitenlandse staatshoofden, zo schrijft Koninckx. Vanzelfsprekend komt het de minister van Buitenlandse Zaken toe het werk te verrichten, maar hij is de minister van de koning. Zo zijn de ambassadeurs, die een belangrijke rol spelen op het niveau van de internationale betrekkingen, de ambassadeurs van de koning – en niet van de regering.

Koninckx benadrukt het belang van de rol van staatshoofd als potentieel tegengewicht voor de elkaar opvolgende regeringen (samen met andere actoren, zoals het federale parlement) en als garantie voor het eerbiedigen van de democratische spelregels. De koning kan als staatshoofd optreden als katalysator, ter versoepeling van en voor toenadering tussen de publieke opinies, of ter verzachting van wat nadeel zou kunnen berokkenen. Elk staatshoofd wordt aangespoord tot verzoenen, of ten minste tot het bewerkstelligen van compromissen, tot het beknotten van extremistische tendensen en tezelfdertijd tot het omzeilen van de verlamming van het regime, schrijft hij. Hij beschouwt de koning niet als een ‘echte’ onderhandelaar of een scheidsrechter, al kan de koning wel tot onderhandelen of arbitrage aanzetten,

⁵ Belgisch Staatsblad. (1994, 17 februari). De gecoördineerde Grondwet (zoals bijgewerkt tot 20 juni 2025). https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&table_name=wet&la=N&cn=1994021730 - Geraadpleegd op 1 november 2025.

via zijn ministers of andere instanties. De koning treedt eveneens op als ombudsman, omdat hij kostbare informatie inwint en deze rechtstreeks kan meedelen aan zijn ministers. Op binnenlands vlak ‘humaniseert’ hij als het ware de staat.

Kortom, de koning heeft dus meer dan een politieke rol. Hij vertegenwoordigt het land en als staatshoofd staat hij symbool voor de natie (het land) en garant voor het naleven van de democratische spelregels. Hij ‘humaniseert’ de staat, werkt als katalysator en is een verzoenende factor. Als dusdanig houdt de koning het land bijeen.

De rol van de koning binnen de grondwettelijke machten

Het is van belang te benadrukken dat de koning de specificiteit heeft om op het federale niveau een rol te spelen binnen de drie grondwettelijke machten. In opeenvolgende artikelen van de Belgische Grondwet wordt daar in detail op ingegaan.

De rol binnen de wetgevende macht wordt uitgeoefend samen met de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat. Het komt de koning toe om de zitting van beide kamers te sluiten, een buitengewone zitting bijeen te roepen, de kamers te verdagen en ze te ontbinden. Verder heeft de koning het “initiatiefrecht van de wetsontwerpen” en bekrachtigt en kondigt hij de wetten af.

De federale uitvoerende macht ligt bij de koning. Hij benoemt en ontslaat de ministers en de staatssecretarissen. Hij kent de graden toe in het leger en benoemt de ambtenaren in het algemene overheidsapparaat en de buitenlandse betrekkingen. De koning maakt de verordeningen en neemt de besluiten ter uitvoering van de wetten, en verleent ook de militaire orden.

Kenmerkend is de onderlinge verbondenheid tussen de koning en de ministers. Koninckx schrijft hierover dat ze niet “disjunctief” kunnen handelen, d.w.z., ze kunnen niet elk hun eigen weg gaan, maar zijn verplicht om gezamenlijk op te treden.

Verder stelt hij dat het begrip ‘koning’ opgevat moet worden als synoniem voor ‘de koning en zijn regering’ of ‘de koning en zijn minister(s)’. Deze verbondenheid is het gevolg van artikel 88 van de Grondwet⁶ dat de onschendbaarheid van de koning en de verantwoordelijkheid van de ministers regelt, alsook van artikel 106 van de Grondwet dat het ‘ministerieel contraseign’ – de ministeriële tegentekening (van een besluit van de koning bijvoorbeeld) – oplegt.⁷

Als lid van de uitvoerende macht benoemt of wijst de koning de rechters, de raadsheren en de voorzitters en ondervoorzitters van de hoven en rechtbanken aan. Hij benoemt de ambtenaren van het openbaar ministerie en zet ze af. De arresten en vonnissen worden in naam des konings ten uitvoer gelegd. De koning heeft ook het recht om bepaalde straffen die door rechters zijn uitgesproken, kwijt te schelden of te verminderen. Hiermee wordt in de Grondwet, op zijn zachtst gezegd, een ‘interactie’ met de rechterlijke macht voorzien, alhoewel deze duidelijk kleiner is dan bij de twee andere machten.

Samengevat maakt de koning dus integraal deel uit van de trias politica en fungeert hij dus als een onderling verbindend element tussen de drie grondwettelijke machten, ten voordele van de natie en het land. Als onderdeel van de uitvoerende macht is de koning bovendien niet los te koppelen van de ministers.

De rol van de koning als opperbevelhebber van de krijgsmacht

De rol van de koning als opperbevelhebber van de krijgsmacht vindt zijn oorsprong in artikel 167, §1, alinea 2 van de Belgische Grondwet⁸. In de loop van de Belgische geschiedenis heeft de interpretatie van die tekst aanleiding gegeven tot veel

⁶ Belgisch Staatsblad. (1994, 17 februari). De gecoördineerde Grondwet (zoals bijgewerkt tot 20 juni 2025). https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&table_name=wet&la=N&cn=1994021730 - Geraadpleegd op 1 november 2025.

⁷ Belgisch Staatsblad. (1994, 17 februari). De gecoördineerde Grondwet (zoals bijgewerkt tot 20 juni 2025). https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&table_name=wet&la=N&cn=1994021730 - Geraadpleegd op 1 november 2025.

⁸ Belgisch Staatsblad. (1994, 17 februari). De gecoördineerde Grondwet (zoals bijgewerkt tot 20 juni 2025). https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&table_name=wet&la=N&cn=1994021730 - Geraadpleegd op 1 november 2025.

controverse. De kernvraag van het probleem was steevast of de militaire rol van de koning in oorlogstijd onder de ministeriële verantwoordelijkheid (het ‘ministerieel contraseign’) valt of niet.

In de nasleep van de koningskwestie werd in 1949 een commissie in het leven geroepen om een advies te verstrekken over, onder andere, de bevelvoering over de strijdkrachten. Zij besloot dat het wenselijk was dat de koning in de toekomst geen persoonlijke bevelvoering meer zou uitvoeren, zo schrijft Koninckx.

*Staatsbezoek Hunne Majesteiten de Koning en de Koningin van Nederland –
Visite d'État de Leurs Majestés le Roi et la Reine des Pays-Bas (juin 2023) © Jörn URBAIN*

In 2013 heeft de toenmalige eerste minister, in een antwoord op een parlementaire vraag in de Senaat, de rol van de koning als opperbevelhebber als volgt verduidelijkt: “Krachtens artikel 106 [kan] een akte van de Koning slechts gevolg hebben, wanneer zij medeondertekend is door een minister, die daardoor alleen reeds, ervoor verantwoordelijk wordt. Bovendien heeft België in 1949 een einde gemaakt aan

de persoonlijke, daadwerkelijke bevelvoering van het leger door de Koning, zowel in vredes- als in oorlogstijd. [...] Sindsdien komt de Koning der Belgen, zoals in Nederland, enkel de ‘eminente’ bevelvoering van de Krijgsmacht toe.”⁹

Met betrekking tot deze militaire rol benadrukt de kanselarij verder dat de koning waakt over het behoud van de strijdkrachten, en dat hij zowel de politieke wereld als de publieke opinie herinnert aan de nationale en internationale verplichtingen van België op het vlak van landsverdediging.

We mogen dus besluiten dat de koning een duidelijke rol heeft – zij het achter de schermen – als opperbevelhebber van de krijgsmacht.

Wat betekent dat nu voor de loyaliteit van de militairen? Hoe ver reikt die?

‘De militairen’ zijn de militairen van de koning en niet van de regering. Deze parafrase van de uitdrukking die Koninckx gebruikte voor ambassadeurs kan dienen om de speciale band tussen de militairen en de koning te benadrukken.

Het eerste deel van de eed van de militair bevestigt als het ware de rechtstreekse link tussen de militair en de koning. In een democratische samenleving lijkt het echter logisch dat deze loyaliteit niet enkel de loyaliteit aan de persoon van de koning zou betreffen. Dit zou macht concentreren, wat ingaat tegen de zin van onze Grondwet en onze democratische instellingen. Daarom kan, zonder het te ver te zoeken, worden gesteld dat de gezworen loyaliteit aan de koning betrekking heeft op de verscheidenheid aan rollen die hij vervult, nl. de politieke, symbolische en representatieve rollen, evenals zijn functies binnen de grondwettelijke machten en zijn rol als opperbevelhebber. In deze logica moet loyaliteit verbonden worden met het geheel van deze complexe en meervoudige taken van het staatshoofd, zonder een specifieke rol voorrang te geven. Om de juiste draagwijdte van deze loyaliteit

⁹ Senaat. (n.d.). Schriftelijke vraag nr. 5-9642. <https://www.senate.be/www/?MIval=Vragen/SVPrint&LEG=5&NR=9642&LANG=nl> - Geraadpleegd op 5 februari 2025.

te bepalen, moeten dus alle rollen in hun samenhang worden beschouwd. Dit laat toe om bepaalde schijnbare tegenstrijdigheden te verduidelijken. Hieronder worden, ter illustratie, enkele mogelijke uitwerkingen beschreven.

De loyaliteit aan de koning zoals bedoeld in de militaire eed heeft in eerste instantie betrekking op de loyaliteit aan de opperbevelhebber. In bovenstaande logica moet deze rol worden beschouwd in combinatie met de rol van de koning binnen zowel de uitvoerende macht als de andere grondwettelijke machten. Zoals eerder toegelicht, is de koning binnen de uitvoerende macht en als opperbevelhebber via het ministerieel contraseign onlosmakelijk verbonden met alle ministers. Een militair dient dus loyaal te zijn tegenover de volledige hiërarchische structuur van de uitvoerende macht, met inbegrip van Defensie (als organisatie), de chef Defensie (CHOD) en de militaire hiërarchie, de minister van Defensie (MOD) en uiteraard de koning zelf, maar ook de regering en alle overheidsdiensten.

We mogen niet vergeten dat de koning ook een rol heeft binnen de andere machten. Een militair zal dus ook loyaal moeten zijn tegenover de instellingen van het land in de breedste zin van het woord, inclusief de federale staatstructuur met de gewesten en de gemeenschappen en ons gerechtelijk apparaat. Uiteraard betreft dit ook de internationale instellingen die door België worden erkend en integraal deel uitmaken van ons juridische kader.

Moet een militair loyaal zijn tegenover de wetgeving?

Deze vraag is complexer dan ze op het eerste gezicht lijkt. Loyaliteit aan de wetgeving betekent meer dan enkel het naleven van de wetten. Loyaliteit beperken tot het naleven van de wetgeving zou haar herleiden tot louter gehoorzaamheid – een begrip dat, misschien daarom, expliciet wordt gebruikt in het tweede deel van de eed. Loyaliteit tegenover de wetgeving houdt dus iets anders in. Ze houdt trouw in aan de geest van de wet, of met andere woorden aan wat achter de wetgeving schuilgaat en er onlosmakelijk mee verbonden is: de fundamentele principes en waarden die aan de basis liggen van het bestuur, het beleid en de maatschappelijke normen van

ons land. Volgens deze logica strekt loyaliteit zich dus ook uit tot ongeschreven regels en normen. Deze loyaliteit heeft eveneens betrekking op de belangen van de samenleving – het algemeen belang – of van de organisatie. Bij het bepalen van deze belangen is echter voorzichtigheid geboden. Het zijn immers niet de burgers zelf die deze belangen rechtstreeks vastleggen, maar de instellingen van de staat in brede zin. Deze instellingen vormen dus het objectieve referentiepunt voor het definiëren van die belangen, op basis van de fundamentele principes en waarden die aan de grondslag liggen van het bestuur, het beleid en de maatschappelijke normen van een land. Deze belangen zijn bovendien impliciet verankerd in de wetgeving.

Nationale feestdag - Fête nationale (21 Juli 2024) © Jörn URBAIN

Zoals eerder aangegeven vervult de koning ook een representatieve rol. Als staatshoofd vertegenwoordigt hij het land en staat hij symbool voor de natie. Wanneer we de bovenstaande redenering volgen, omvat de loyaliteit aan de koning ook deze representatieve en symbolische dimensie. Militairen hoeven dus niet loyaal

te zijn aan de monarchie als politiek systeem – in tegenstelling tot, bijvoorbeeld, een republikeins systeem. Hun loyaliteit richt zich op het staatshoofd, ongeacht wie die functie bekleedt of in welk staatsbestel die wordt ingevuld. Met andere woorden: de loyaliteit geldt ten opzichte van het symbool en wat het idealiter vertegenwoordigt, niet noodzakelijk ten opzichte van de concrete manier waarop dat ideaal in de praktijk wordt vormgegeven.

Conclusie

De eed die die militairen afleggen, bestaat uit twee delen waarvan het eerste de loyaliteit aan de koning uitdrukt. De koning vervult verschillende rollen die hun oorsprong vinden in de Belgische Grondwet. In het kader van deze loyaliteit zijn met name de politieke, representatieve en symbolische rollen relevant, evenals zijn rol binnen de constitutionele machten en zijn functie als opperbevelhebber van de strijdkrachten. Door deze rollen in hun samenhang te bekijken, hebben we in dit artikel getracht om een logica te ontwikkelen die helpt om de juiste draagwijdte van de loyaliteit aan de koning te begrijpen en te interpreteren.

Trefwoorden: loyaliteit, eed, koning, waarden

